

Diktaturens kreatörer – förebild även för svenska högerkrafter?

För att dölja det som sker inför våra ögon skriver Björn Wiman i DN att språket blivit kosmetiskt. I dag är det svårt att inte slås av skillnaden i politiskt språk mellan då och nu. Men, värdegrunden och förbuden mot olika ord finns anledning att reflektera över. Jämför det tidigare uppslaget av förbjudna ord (Editorial).

Som en beskrivning av vad Donald Trump har åstadkommit under sina första 100 dagar vid makten skriver Björn Widman om nedmonteringen av demokrati i USA.

I grunden är problemet konceptuellt. Vi lever i en ny värld, som på många sätt trotsar den nuvarande offentlighetens logik men som fortsätter beskrivas på samma sätt som tidigare. Det blev tydligt när SVT i veckan rapporterade om Donald Trumps första 100 dagar som president. Ett program presenterades med avsiktsförklaringen att ”kika på vad Trump har åstadkommit och vad han ännu inte har lyckats med”. Någon timme senare i Aktuellt summerades Trumps första tid vid makten med orden ”en rivstart, får man säga”.

Ja, det får man sannerligen säga. Man undrar hur det hade låtit om Aktuellt funnits för att rapportera om den nye tyske kanslerns uppfyllande av sina ”vallöften” i Berlin i maj 1933.

Jag tror att det är precis detta, bristen på adekvat benämning av verkligheten, som för många skapar en så stark känsla av uppgivenhet.

Saker och ting ser ut som vanligt, de till och med låter som vanligt. Men allt är i grunden förändrat.

Vi talar om ”de första 100 dagarna” när alla kan se att det handlar om en medveten destruktion av demokratin. Vi talar om en ”kontroversiell” president när det i själva verket rör sig om en maktgalen tyrann som är på god väg att krossa både det politiska systemet och den moraliska ordningen (1).

Samtidigt, det har sällan varit så lätt att se konsekvenserna av politiska beslut, eller dekret som Trump kallar sina underskrifter, för folkhälsan i USA och i världen i stort.

Några av hans första beslut var att klippa av samverkan med WHO, inte ställa upp på Parisavtalet om åtgärder mot miljökrisen och att lägga ned biståndet för världens fattigaste via USAID .

1. Björn Wiman: *Kalla de förbannade tyrannerna vid deras rätta namn*. Diktaturens kreatur. DN 4 maj del II. <https://etidning.dn.se/p/del-b/2025-05-04/a/bjorn-wiman-kalla-de-forbannade-tyrannerna-vid-deras-ratta-namn/2359/1902181/62674167>

Konsekvenser för folkhälsa av politiska beslut

I en medicinsk kommentar av Jerker Liljenstrand o.a. i Läkartidningen med rubriken *Mödradödligheten i världen faller men framstegen botas. Det globala arbetet försvåras av att USAID drar sig tillbaka* (2). Författarna säger:

Ingen kvinna ska behöva dö när hon ger liv. Varje dödsfall kopplat till graviditet och förlossning är en oerhörd tragedi för de närstående och en stor förlust för samhället. Mödradödlighet leder till ökad mortalitet bland överlevande barn och ökad risk för undernäring, våld och låg utbildning. Detta skapar en negativ spiral vad gäller ekonomisk och social utveckling. Därför är det avgörande att det globala samfundet prioriterar kvinnors hälsa och rättigheter och säkerställer att kvinnor överlever och mår väl, speciellt i sin reproduktiva ålder. Det är särskilt angeläget i det rådande världsläget, då USA meddelat att de fryser stödet från USAID, som varit världens största biståndsgivare och gett betydande stöd i arbetet med sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. Barnafödandet i världen har förändrats dramatiskt under de senaste 30 åren. De flesta kvinnor föder idag på hälsocentral eller sjukhus, vilket har lett till en kraftig minskning av mödradödligheten i många länder. Ett antal låginkomstländer har dock inte lyckats dra full nytta av de möjligheter som professionell förlossningsvård ger. Nu måste det globala samfundet stärka strategierna för säkrare graviditets- och förlossningsvård. Att fokusera på detta är viktigare än någonsin för att vi ska ha en chans att närma oss de globala målen enligt Agenda 2030.

Ett andra exempel är att *”Miljontals riskerar att dö i hiv när USA överger dem”* av Anna Maria Ekström och Jonas F Ludvigsson (3). De skriver i sin debattartikel:

USA:s abrupta stopp av hiv-program får katastrofala följder – inte bara för de som lever och dör i sjukdomen i Afrika. När mediciner saknas kan fler drivas på flykt mot Europa, och resistensutvecklingen skjuta i höjden. Detta är ett globalt hot, virus känner inga gränser. Sverige och EU måste agera skyndsamt.

För att förstå denna totala brist på empati i konsekvenserna för besluten, måste man som Anita Goldman, lyfta att historiskt fanns miljoner följare av Ku Klux Klan och den fascistiska värdegrund dessa stod för och som återspeglades i Madison Square Garden manifestationerna som Trump genomförde veckorna innan valet.

2. <https://lakartidningen.se/klinik-och-vetenskap-1/kommentar/2025/05/modradodligheten-i-varlden-faller-men-framstegen-hotas/>

3. <https://www.dn.se/debatt/miljontals-riskerar-att-do-i-hiv-nar-usa-overger-dem/>

Den amerikanska fascismen är inte ny

I en artikel under Ide' & Kritik i DN skriver Anita Goldman *Så här ser amerikansk fascism ut* (4).

Donald Trump visste vad han gjorde när han höll valmöte på Madison Square Garden. Under 30-talet hade amerikanska fascister – auktoriserade av självaste Rudolf Hess – megamöten i samma arena. Varför tvekar vi att benämna det vi bevittnar? undrar Anita Goldman.

Varje fascism bygger på ett säreget kulturellt narrativ och definierar utifrån detta sin fiende. I Tyskland var det judarna. I USA just nu är det de illegala immigranterna.

Det ökända valmötet 1939 var det tredje av sitt slag på Madison Square Garden. Att profilera sin fascism i amerikansk dräkt gjorde Donald Trump när han – antagligen mycket medvetet – höll ett eget valmöte på just Madison Square Garden. Men att Trumps populism medvetet knyter an till en lång tradition av amerikansk fascism nämns sällan, kanske för att den historien är relativt okänd (5).

Goldman skriver vidare och citerar Churchwell i sin artikel:

Fascismen uttrycker nostalgi för ett renare, mytiskt, ofta lantligt förflutet, initierar en kult av tradition och kulturell upprättelse och aktiverar medvetet gamla motsättningar. Ku Klux Klan, som återuppstod 1915, efter konfederationens förlust i inbördeskriget 1865, hade i mitten av 1920-talet fem miljoner medlemmar.

Fascismen förödmjucar och demoniserar alltid sina kritiker. Den attackerar den fria pressen, stödjer statens våld mot politiska motståndare eftersom staten endast är till för de som definieras som tillhörande nationen. Den godtar inte andra regeringars legitimitet, bara sin egen, och presenterar sig som nationens enda sanna röst.

Fascister framför bittra klagomål över hur de behandlats, samtidigt som de blickar tillbaka på ett imaginärt förlorat gloriöst förflutet som de nu lovar att återskapa. America great again!

Fascismen står, i retorik och i aktiv politik, för en patriarkal dominans, en maskulin aggression. Kvinnors och minoriteters rättigheter attackeras alltid av fascismen.

Som ni ser, sammanfattar Churchwell, är det en lång checklista och Trump kvalificerar sig på varje punkt. Varje gång någon säger: 'men så långt kommer han inte att gå' går han längre ändå.

4. <https://www.dn.se/kultur/anita-goldman-sa-har-ser-en-amerikansk-fascism-ut/>

5. <https://www.dn.se/varlden/bjorn-af-kleen-rusiga-kanslan-av-utsatthet-kan-bara-trump-till-seger/>

Goldman skriver vidare:

Roosevelts vicepresident Henry Wallace varnade 1944 i New York Times för att amerikansk fascism inte kommer ”att bli riktigt farlig förrän det finns en målmedveten koalition av karteller, de avsiktliga förgiftarna av offentlig information och de som står för demagogi av KKK:s slag (Ku Kux Klan)”.

Hon avslutar därefter:

Hade Wallace sett techoligarkerna rada upp sig bakom Trump vid president-installationen skulle han genast förstått vad han såg, även om han inte skulle ha kunnat föreställa sig de exempellösa propaganda- och övervakningsteknologier som dessa förfogar över. Det underliga är att vi som lever nu, verkar tveka över att benämna det vi bevittnar och är med om.

Vad händer nu?

President Donald Trump chockar dagligen världen med sina uttalanden och beslut. Hans lojala MAGA-rörelse hyllar honom som en orubblig ledare som förkroppsligar ”America First” och levererar på sina löften, medan hans kritiker fördömer honom som auktoritär, oberäkneligt kaotisk och ett direkt hot mot demokratin. Trump beskrivs som impulsiv, med ett omätligt behov av uppmärksamhet och en total brist på samvete. Allt Trump gör – från politik till personliga relationer – syftar till att vinna, dominera och stärka sin egen makt.

Hans drivkrafter är seger, hämnd och självförhärligande, och hans självbild vilar helt på yttre mått som tittarsiffror, opinionssiffror och omedelbar beundran från omgivningen.

I ett reportage i tidskriften The Atlantic framkommer att två av tidskriftens reportrar försöker svara på frågan hur Trump lyckades resa sig från de politiska ruinerna för att bli 2000-talets mest inflytelserika figur, med makt att förstöra både den amerikanska demokratin och hela världsekonomin.

Deras svar är skrämmande. USA styrs inte längre av en administration utan av en fanatisk sekt, där det enda kravet för medlemskap är blind lydnad mot ledaren. I USA har denna sekt, på kort tid benådat brottsdömda upprorsmakare, varav flera dömts för att ha misshandlat poliser. Den har nedmonterat viktiga bistånds- och tillsynsmyndigheter, deporterat hundratals människor till koncentrationslägerliknande fängelser i El Salvador och fört ett skrämselförhållande mot dussintals akademiska, kommersiella och juridiska institutioner.

Det är mot detta som vi kan se de krav som riktas mot Stockholms stadsbyggnadskontor.

USA:s ambassad kräver att Stockholms stadsbyggnadskontor inte ska verka för ”jämsällldhet, mångfald och inkludering” - så långt och så snabbt har USA förändrats när ytterhögern nu tagit makten.

Den regelbaserade världsordningen bryts, mänskliga rättigheter kränks, fria medier attackeras och universitet och forskare attackeras - det är en auktoritär regim som nu vill omstöpa det USA vi känner till.

Motståndet finns - miljontals demonstrerar, men ännu så länge utan synbara politiska framgångar. Tvärtom så tystnar eller flyttar nu många forskare, intellektuella och liberala politiker.

Det gäller att inse att liknande krafter också finns i vårt Europa, i vårt Sverige.

Ideologin är densamma, människosynen och inte minst de auktoritära dragen. Föraktet, och ibland hatet, manifesteras i attacker mot ”PK-samhället” - inspirerade av Trumps attacker mot ”woke”.

Feminister, klimatengagerade, vänsterdebattörer, HBTQ-kämpar och journalister känner av det varje dag. Men historien har visat vilka som sen står på tur - författare, fackligt aktiva, troende, de som inte vill anpassa sig, de som vågar göra motstånd.

Därför gäller det att inse att vi som vill ha ett jämlikt och jämsställt samhälle är så många fler. Vi som tror på alla människors lika värde, på demokrati och solidaritet.

Sanna Torén Björling pekar i *Så försvagas amerikansk journalistik under Trump* på strategier hur man skall få tyst på media (6). Donald Trump vill kapa finansieringen av public service, kommersiella mediebolag stäms och Voice of America stöps om. Trumps politik tycks syfta till att desavouera oberoende mediers granskning. Angreppen sker på flera fronter parallellt.

Dessa strategier är desamma som SD använder i Sverige där man föreslår neddragning av medel till Public Service.

*Bo J A Haglund
Chefredaktör för SMT och professor emeritus
Institutionen för global folkehälsa
Karolinska Institutet*

6. <https://arkivet.dn.se/sok?q=Så%20försvagas%20amerikansk%20journalistik%20under%20Trump&from=1864-12-23&sort=newest&to=2025-05-21>